

Доброволчеството: между организацията и гражданската инициатива. Аспекти, ползи, бъдеще

Георги Бойков, Полина Петкова и КЛУБ НА СОЦИОЛОГА: Тамара Томова, Петър Кънчев, Данаил Мирчев, Десислава Стоянова, Мехмед Мерсим, Кристияна Сергиева, Радина Радойкова, Ваня Вълчева, Гертана Стойкова, Неби Белев, Николай Балтов, Любомир Димитров, Александра Прунова, Милена Хаджиева, Десислава Узунова

Тъй като Европейската комисия обяви 2011 година за „Година на доброволчеството“, студентите участници в „Клуба на социолога“ към катедра „Социология“ на Югозападен Университет „Неофит Рилски“, проведеха дискусии на теми, свързани с доброволчеството. Въпреки, че към момента в България доброволчеството не е силно застъпено като всяко важно социално явление то става все по популярно и ще заема все по-важно място в обществото. В резултат на дискусиите успешно бе зададена дефиниция за доброволчеството. Също така бяха отчетени важни разлики свързани с доброволчеството и дейности сходни на него. Бяха обсъдени и различни форми и приложения на доброволната дейност и се стигна до извод, че то е незаменимо и може да играе активна роля за разрешаване на множество проблеми в обществото, като в същото време се алармира, че една такава дейност, колкото и хуманна да изглежда може да бъде използвана за съвсем друго предназначение.

В човешката природа е заложено желание, стремеж да се помага на близки хора или дори непознати, както и чувство за взаимопомощ. Този импулс на хуманност в основата си се счита за чиста форма на алтруизъм, тъй като не е продиктуван от

търсенето на изгода, като в същото време човек сам решава дали да окаже помощ на нуждаещия се, или пък да бъде в полза на общността, когато се налага.

Точно тези фактори са в основата на доброволчеството.

В исторически план един такъв пример са монасите. Те са отдавали времето, силите и мислите си в помощ на другите, без да очакват каквито и да било материални облаги. Човешкият стремеж за помощ може да се разглежда и в още по-ранен етап от развитието на човечеството, но основната цел е да се разбере какво място заема тази отдаденост към другите в днешно време.

В динамичното ежедневие, в което живеем, все повече време отделяме на себе си и все по-малко време и внимание на другите или на общността. Вследствие на индустриалната революция, силното урбанизиране и струпване на големи маси от хора в големите градове, сплотеността се разпокъсва, а нейното място заема алиенацията. Идеята за взаимната помощ и отдаването на безвъзмезден труд в полза на общността или обществото се измества от доброволна в задължителна.

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО?

Изследвайки доброволчеството, се оказва, че в България засега няма точно формулирано и официално прието определение. Такова няма и зададено от Европейската комисия (ЕК), тъй като във всяка от страните-членки доброволчеството се разбира по различен начин, поради което задаването на обща дефиниция е трудно, но могат да се отличат общи черти, като: доброволчеството е дейност, предприета по собствено желание; без стремеж към финансови облаги; е в полза на доброволеца, общността или обществото като цяло; не замества платената дейност; отнася се до формалната и неформални дейности; често се предприема в полза на организации с идеална цел или на общността. (Ragonaud 2009)

И така, вземайки предвид различните източници и изследвания, след задълбочени дискусии и без да се претендира за категоричност, се стигна до следната формулировка, за доброволчеството:

:Доброволчеството е дейност, която се извършва в полза на други хора, общности или обществото по собствена воля, без да се очаква задължително овъзмездяване.

За доброволческа дейност не се приема тази, извършена безвъзмездно в полза на семейството или домакинството.

Тук обаче е необходимо да се отбележат някои важни разграничения:

- Необходимо е да се отчете разграничаването между идеалистичното разбиране за доброволчеството като чиста форма на алтруизъм и начинът, по който се разбира и приема в съвременното общество
- Различията между доброволчество и дарителство също трябва да бъдат отчетени, въпреки че някои автори (Yavas, Riecken 1985) смятат, че те имат еднакви характеристики.

Тъй като няма стандартна практика, свързана с доброволчеството, е изключително трудно да се определи какво се има предвид с термина „доброволец“.

Хиляди граждани на различни държави в Европа работят на доброволни начала в стотици различни организации с разнообразни сфери на действие. Също така доброволците не могат да се смятат за една голяма хомогенна група, тъй като доброволците са хора от всички възрасти и с различен социален и икономически статус, с различни умения и различен опит. (Bussell, Forbes 2002)

Въпреки че принципно доброволческата дейност се свързва с алтруистичните мотиви на доброволеца, всъщност мотивите сами по себе си могат да бъдат разнообразни. В много изследвания (Ragonnaud 2009; Volunteering in The European Union, Final Report 2010, „Младежкото доброволчество в България“ 2010 и др.) мотивите се разглеждат като нефинансови ползи, които доброволците имат от включването си в такъв тип дейност, т.е. съществува елемент на размяна в доброволчеството, в която доброволците получават полза за извършената от тях дейност, независимо от това дали тази дейност се изразява в отделено време за дадена кауза или конкретни действия.

ПОЛЗИ ОТ ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО

ЕК признава приноса и икономическата полза от доброволчеството, особено по отношение на спортните организации, като дори се стига до извода, че без усилията на доброволците възможностите за спортуване биха били силно ограничени. (Volunteering in The European Union, Final Report 2010)

Изчислено е, че в икономическо отношение в някои страни от ЕС (като Швеция, Австрия и Холандия) ползата от доброволчеството достига 3-5% от БВП. (Volunteering in The European Union, Final Report 2010)

Правителствата на различни европейски страни, както и ЕК все повече осъзнават ползите от доброволчеството и развиват активна дейност, поощрявайки различните бизнес организации за подкрепа на концепцията за доброволчество. ЕК също така

провежда активна политика, стимулирайки развитието на доброволчеството, и отпуска значителни средства за доброволческите организации.

ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО В РАМКИТЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ

Организациите могат да се включат в доброволческата дейност в различна степен. Може да действат само като обяснителен орган, да помагат за осъществяване на връзката между общественото възлагане и членовете на организацията, систематизиране и организиране на дейностите за служителите през уикендите или след работа. Друга възможност е да участва пряко в този тип дейност, която се изразява в разработване на програма на доброволчеството, организира се самата дейност, определят се сфери (хуманитарни услуги, изкуство и култура, религия, развитие на младежта, образование и здравеопазване, спорт), в които служителите биха имали желание да помогнат, отделя се част от работното време за осъществяването.

В едно изследване относно корпоративното доброволчество в Австралия, проведено през 2006 г., се установява, че като цяло корпоративното доброволчество има много преимущества, като този тип дейности могат да допринесат за:

- повишаване на удовлетвореността на служителите. От страна на работодателя това е един вид полза, тъй като повишаването на удовлетвореността на служителите може да доведе до повишаване на продуктивността на същите. От гледна точка на служителите пък повишаването на удовлетвореността може да доведе до по-висока самоувереност.
- социалният контакт предоставя възможност за сближаване на служителите и повишаване на екипния дух, което може да доведе до по-добра работна среда – необходима както за работодателя, така и за работниците. Някои компании използват възможността за организирана доброволческа дейност, за да осъществят тийм-билдинг на своите служители, което има доказан ефект върху качеството им на работа;
- придобиване на нови качества или обогатяване на служителите има положителен ефект както за компанията, така и в индивидуален план.
- повишаване на престижа на компанията от външна перспектива. Това може да има положителен ефект отново за двете страни. Икономически – за компанията и социални за служителите

Оказва се, че голяма част от работещите в компаниите желаят да участват в доброволчески дейности, но не могат поради обвързаността им с работата.

Отчитайки този проблем, някои фирми отпускат на своите служители свободно време от работата (платено или не), за да участват в доброволческа работа в полза на общността. (Bussell, Forbes 2002).

Трябва да се отбележи, че в същината си корпоративните организации предприемат доброволчески програми за служители предимно заради социалната ангажираност на компанията, като това в голяма степен е продиктувано от стремежа на компаниите да създадат или подобрят своя обществен имидж, а и по този начин всеки служител има възможността да изрази своя личен принос и ангажираност към обществото. Така полза от него може да има както самата компания, така и индивидуалните участници (служители) в него, а в известна степен и общността (дотождна, доколкото дейността на компанията не е във вреда на общността или обществото като цяло).

Корпоративното доброволчество може да се разглежда като две различни категории:

- Доброволчество, подкрепено от работодателите, може да бъде иницирано и водено от служителите, обикновено в свободното им лично време, неплатено т.е. окуражавано и подкрепено от работодателите, но не принудително;
- Доброволческа дейност, която е иницирана и провеждана от работодателите, в работно време с проект, избран да съответства на нуждите на организацията и използвано като средство за лично развитие.

ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО КАТО ГРАЖДАНСКА ИНИЦИАТИВА

На фона на подкрепата, която оказва ЕК или правителствата на държавите-членки на ЕС на организациите, както и дейностите на бизнеса в тази насока, прави силно впечатление, че пряката поддръжка, е насочена основно към доброволческите организации. Така обаче се създава предпоставка за ограничаване на доброволческата гражданската инициатива, тъй като с насочването на вниманието, подкрепата и средствата към организациите, ролята на гражданската инициатива, независимо дали е индивидуална или групова, силно се занижава. Така всяка гражданска инициатива може да остане без необходимата подкрепа, просто защото се оказва на прекалено ниско ниво.

ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ НА ДОБРОВОЛЧЕСКИЯ СЕКТОР

Един от ключовите моменти за развитие на доброволческия сектор е достъпът до финансиране, за да могат по-лесно да се осъществяват различните инициативи.

Основният източник на средства за доброволческия сектор в европейските страни са публичните фондове. (Volunteering in The European Union, Final Report 2010)

В някои от страните-членки обаче тази тенденция започва да се променя, тъй като възможностите на държавата да финансира социалния сектор намаляват и неправителствените организации са започнали постепенно да вземат ролята на доставчик на част от социалните услуги. Същевременно средствата, които се дават за доброволчество от частния сектор, са белязани със стабилен растеж. (Volunteering in The European Union, Final Report 2010: 10)

Тази тенденция обаче не е повод за радост, тъй като прехвърлянето на тежестта от държавния бюджет към частния сектор, макар и характерно по време на кризисни периоди, работи само ако икономиката има място за развитие и съответно да поеме това бреме на своите плещи. В настоящата ситуация това обаче изглежда много несигурно, тъй като все още бъдещото развитие на икономиката и нейната способност да генерира богатство е неясно. Това важи с особена сила за държавите от ЕС, тъй като преобладаващият брой страни-членки са силно зависими от вноса на енергийни ресурси (основен двигател за развитието на съвременното общество), а техният недостиг става все по-осезаем, особено по отношение на нефта. (JOE 2010)

ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО

В този аспект е много вероятно в близко бъдеще доброволството да заеме все по-важна роля в поддържането на важни социални системи в държавите-членки на ЕС, макар и все още да не е ясно как точно това ще стане, тъй като спецификата на доброволния труд е такава, че той не може да замести напълно платения труд

Промените в икономиката обаче и реструктурирането на трудовия пазар, както и отразявайки промяната в нагласите и разбиранията на населението, цялостното повишаване на общностното и екологично съзнание биха дали възможност за увеличаване използването на доброволен труд все по-активно и във все повече сфери на обществото. По този начин могат да бъдат запълвани празноти, които остават вследствие на повсеместното свиване на разходите от държавните бюджети, водещо до свиване на публичния сектор и трудностите при привличането на частния сектор към поемане на социалните услуги поради ограничените възможности за финансиране. В същото време много от тези области спешно се нуждаят от работници, за да могат да функционират нормално.

Така постепенно е много вероятно доброволчеството да бъде въведено като реална алтернатива на платена работа при пълна заетост в социалния сектор – здравеопазване, образование, социални грижи, сигурност, гражданска защита (при бедствия и аварии), околна среда, инфраструктура, комунални услуги и др.

В публичното пространство вече сме свидетели на обсъждането на подобни идеи на национално и европейско ниво.

Така например през месец март 2011 г. българският евродепутат от Групата на социалистите и демократите (С&Д) - Илияна Йотова отправи призив стажовете и периодът на доброволчество да се включват в общия трудов стаж и в пенсионното осигуряване, за да се избегне заместването на редовните работни места и експлоатация на младите хора. (1) Това се налага поради факта, че все повече млади хора са изправени пред проблема със съвместяването на работа и учене, като от тях се изисква да бъдат финансово независими, да получат добро образование и да имат опит зад гърба си, за да се реализират.

По същото време друга инициатива, свързана с доброволчеството, бе лансирана, от „Национално движение гражданска сигурност”, ръководено тогава от съветника по националната сигурност на премиера – ген. Румен Миланов. Движението лансира идея гражданите доброволно да помагат за повишаване на общата сигурност, като се осигури ефективно взаимодействие на неправителствения сектор с държавните институции. (2). Такава идея в голяма степен е продиктувана от недостига на униформени служители на МВР, които да отговарят за реда в малките населени места.

По отношение на правната рамка в повечето държави-членки на ЕС за доброволчеството или е приет отделен закон, или е урегулирано през други закони. България е една от малкото страни (заедно със Словения), в която все още не е приет закон за доброволчеството. Това донякъде пречи за развитието му, но както се отчита и в доклада на ЕК за доброволчеството в ЕС: „от друга страна, засилване на ролята на легализирането може да доведе до възпрепятстване на доброволчеството чрез натрупване на правилници и закони, които да регулират сектора.” (Volunteering in the EU, Final Report 2010: 13)

Ключов момент при регулирането на доброволчеството е как да се защитят правата на тези, които извършват доброволческа дейност и да не се злоупотребява като цяло с доброволчеството и от друга страна, това регулиране да е толкова, че да не отнема или ограничава гражданската инициатива.

Друг проблем, специално в България, се оказва с асоциацията между доброволчество и трудова повинност. Това е силно изразено при по-старите поколения и е най-вероятното обяснение защо в България преобладаващият брой доброволци са предимно млади хора. („Младежкото доброволчество в България” 2010).

Трудовата повинност е прокарана със закон през 1920 г. от правителството на БЗНС като форма на задължителен обществен труд за мъжете на възраст от 20 г., които е трябвало да полагат такъв труд 12 месеца, а девойките, на възраст 16 години - 6 месеца. Чрез трудовата повинност земеделското правителство целяло създаване на трудововъзпитателни навици, но така се осигурявало и евтин труд, особено за подобряване на инфраструктурата и стопанството на страната, за направа и поправка на шосета и мостове, за укрепване на реки и бентове край селищата, за залесяване на хълмисти и други празни места, за приготвяне на строителен материал за училища и други обществени сгради, за постройка на телеграфо-пощенски станции, за пресушаване на блата, за прокарване на части от жп линии и др. (Велев 1977: 60)

Обстановката, при която е прокаран законът за трудовата повинност, точно след Първата световна война, когато на България са наложени непосилно тежки условия с Ньойския мирен договор, е налагала подобна мярка, тъй като страната се е намирала в много тежко икономическо и социално положение. Ползите от този закон са били оценени и от опозиционните партии, които макар и да са я заклеявали като „ангария”, я запазват впоследствие. (Даскалов 2005: 132)

Такава мярка, макар и на местно ниво е прилагана в община Ямбол през март 2006 г. по програма "5 дни общественополезен труд". Целта е пълноценно ангажиране на безработните лица, обект на социално подпомагане, в полезни за общината дейности и преустановяване на формираните нагласи за пасивно и безвъзмездно получаване на помощи, като продължителността на програмата е трябвало да бъде 10 месеца, а тези, които отсъстват без основателна причина да бъдат лишени от социално подпомагане. (3)

Подобни мерки по отношение на безработните, вземащи помощи е възможно да бъдат прокарани в бъдеще и на национално ниво (а може би и в ЕС).

Естествено поради различните разбирания на съвременното общество, трудовата повинност едва ли може да се върне, но е възможно да бъде прокарана чрез доброволчеството. Това е наистина един много тънък момент, при който тези, които

искат да получават помощи, макар и по собствена воля ще трябва да участват в някаква трудова дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В следствие на изложеното дотук можем да заключим, че доброволството вече е признато като полезна и важна за европейската общност, държавата и обществото дейност. Също така очаква се, че то ще заема все по-значима роля в поддържане на важни социални системи на европейските държави в бъдеще. Това обаче създава предпоставка за нарушаване на основния принцип при доброволството като дейност извършвана по своя воля, защото макар и привидно това да остане така, има множество начини, чрез които доброволецът да бъде поставен в позицията на принуден и по такъв начин доброволството може да се превърне в полупринудителна мярка, а такива закони от миналото като трудовата повинност да бъдат маскирани като „доброволен” труд в полза на обществото.

За да се избегнат подобни сценарии е желателно да се действа повече в посока стимулиране на будното гражданско съзнание, увеличаване на информираността и разясняване сред гражданите за ползите и нуждата от доброволческата дейност не само в общ план, а най-вече за самите тях и за общността, от която те са неизменна част.

---

(1) „Стажовете и периодът на доброволчество трябва да се включват в общия трудов стаж, смята Илияна Йотова”, 16 март 2011, Агенция "Фокус

<http://www.focus-news.net/?id=n1503065>

(2) „Пускат гражданска гвардия срещу престъпността, Доброволци ще помагат на държавата и при бедствия и аварии”, 30 март 2011 г. в-к “Монитор”, Георги Ангелов

<http://www.monitor.bg/article?id=285703>

(3) Чрез трудова повинност ще поддържат чистотата в Ямбол, 10 Мар 2006, Екон

<http://www.econ.bg/article71237.html>

ИЗТОЧНИЦИ:

1. Велев, Александър - Главни реформи на земеделското правителство, София 1977, Наука и Изкуство

2. Даскалов, Румен – От Стамболов до Живков. Големите спорове за новата българска история. София, 2009 ИК „Гутенберг”
3. Младежкото доброволчество в България, (2010), Фондация „Помощ за благотворителността в България”
4. Bussell, H. and D. Forbes (2002) 'Understanding the volunteer market: The what, where, who and why of volunteering', *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 7 (3), pp.244-257.
5. Corporate Volunteering Survey (2006), Volunteering Australia
6. Joint Operating Environment 2010
7. Ragonnaud, Guillaume (2009) - European Year of Volunteering - 2011, Library Briefing No 046/2009, Library of EP
8. Volunteering in The European Union (February 2010) - Final Report, Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA), Directorate General Education and Culture (DG EAC), submitted by GHK
9. Yavas, Ugur & Glen Riecken, (1985) - Can Volunteers Be Targeted? *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 13, No. 2 (1985), pp. 218-28.